

KÖZLEMÉNY

MÉSZÁROS KÁLMÁN – TUZA CSILLA

KÁROLYI SÁNDOR KURUC GENERÁLIS BÉCS ALATTI PORTYÁI II.

1704. június 9.*

Károlyi Sándor 1704. június 9-ei, tudatosan I. Lipót születésnapjára időzített újabb portyájának részletes áttekintése után nem kell ugyan újraírunk az események eddig ismert időrendjét,¹ de Károlyi hadvezéri szereplésének egy vitatott pontját, a június 13-ai koroncói csatából való elkésésének körülményeit sikerült új megvilágításba helyeznünk. Utóbbi kapcsán főként a késés katonai jelentőségét kell újraértékelnünk a Károlyi parancsnoksága alatt lévő csapat csekély létszámának ismeretében. Mindenekelőtt tekintsük át röviden a két nagyszabású portya között eltelt eseményeket Károlyi tevékenységére fókuszálva.

Károlyi mellőzése és újabb megbízatása (1704. április–május)

A fejedelem Károlyihoz küldött felmentő serege Andrassy István parancsnoksága alatt elégtelen létszámmal és túlságosan késve érkezett, az események menetét így nem sikerült megfordítani. A Dunántúl egésze császári kézre került, csak elszigetelt kuruc csapattörédek maradhattak együtt, főként a Bakony rengetegeiben. Maga Károlyi április 10-éig még megpróbálta legalább a dunaföldvári átkelőt biztosítani, de végül az is elveszett. Csapatait át kellett adnia Andrassynak, aki Szeged ellen tett egy próbát, Károlyi pedig Kecskeméten várakozott. A Dunántúlon eközben Heister nem sietett a még itt-ott lézengő kuruc egységek felszámolására, ezt a feladatot az Eszék felől felnyomuló rácokra és Pálffy János bán jórészt horvátokból álló seregére bízta, ő maga pedig Komáromon át a Csallóközbe indult, hogy felszámolja az ottani kuruc állásokat. A Dunántúl visszafoglalására maga Rákóczi indult el Eger alól, és Károlyival április 22-én

* A közlemény I. részét lásd folyóiratunk előző számában (*Mészáros–Tuza* 2023.). Ezúton is köszönjük a Károlyi Kutatócsoport munkánkhoz nyújtott erkölcsi és szakmai támogatását.

¹ Pontosan szerepel a régi összefoglaló munkákban és kézikönyvekben, így a történelmi kronológia vonatkozó (Nagy József Zsigmond által összeállított) fejezetében is: *Szalay* VI. k. 175. o.; *Horváth* 1872. VI. k. 346. o.; *Ratzenhofer* 1879. I/VI. k. 160. o.; *Thaly* 1892. 188–189. o.; *Rónai-Horváth* 1896. II. rész. 338. o.; *Acsády* 1898. 568. o. és MTK II. k. 533. o. Csupán egy szintézisben írták el a hónapot június helyett júliusra: *Acsády* 1904. II. k. 412. o.

a jászberényi táborban találkozott személyesen.² (A fejedelem nem érezte neheztelését tábornokával, de a hadbiztosok nem adtak Károlyi számára megfelelő ellátást, és az általános közhangulat is ellenséges volt vele szemben, s ez lelkiállapotát igen súlyosan érintette.) Néhány nappal később azt a feladatot kapta, hogy erősítést vigyen Bercsényihez, Heister ugyanis április végére teljesen kiszorította a kurucokat a Csallóközből és utánpótlást juttatott a kurucok által szorongatott Érsekújvárra, május első felében pedig előbb a Vágig, majd a Garamig szorította vissza Bercsényit.³ Közben ugyan Károlyi is megérkezett a főgenerális mellé, de csekély számú seregével nem tudta megváltoztatni az erőviszonyokat, Bercsényivel való személyes ellentéte pedig együttműködésükre is súlyos árnyékot vetett. (Károlyi táborhelyeit és vonulásait csak igen hézagosan ismerjük ezekből a hetekből, mindössze annyit tudunk, hogy május 5-én Majténynál egyesült Bercsényivel, majd annak visszavonulása után valószínűleg Károlyi adta az utóvédet, és 11-én Mocsonok táján táborozott.)

A fejedelem eközben a tábornaggyá kinevezett Forgách Simonra bízta a Dunántúl visszahódítását, aki május 10-én Dunaföldvárnál vagy Imsósnál kelt át a Dunán 3-4000 főnyi lovassággal, és Székesfehérvár felé, majd onnan Veszprém irányába nyomult előre. Heister Nyitra megyében vette a kurucok újabb dunántúli betörésének hírére, ezért visszatért Komáromba, és seregének zömével Forgách és az időközben hozzá csatlakozott Esterházy Antal ellen indult. Utóbbi csapatait Csíkvártól visszaszorította és megverte (május 24.), majd Veszprémben vonult, és május 31-én kegyetlenül feldúlta a püspöki várost.⁴ Károlyi és Bercsényi így lélegzethez jutva, sikeresen visszahódították az előzőleg elvesztett Vág-vidéki területeket, helyreállították az Érsekújvár körüli blokádöt, május 28-án, Szomolány–Jablonca térségében pedig jelentős győzelmet arattak Adam Ritschan tábornok seregei fölött.⁵ Az ekkor szerzett zsákmány elosztása miatt

² Károlyi később úgy emlékezett (Károlyi önéletr. I. k. 95. o.), hogy Kecskemétről Egerbe ment a fejedelemhez, de ezt kizárhatjuk. Bizonyára megcsalta az emlékezete, és a történések összehasonlítottak következő évi kudarcának (szinte kísértetiesen hasonló módon és pontosan ugyanazokon a napokon zajló) eseményeivel, amikor csakugyan az ismét Egerben tartózkodó Rákóczihoz ment. – Egy közvetett adat utal rá, hogy az Eger alól Jászberény felé tartó Rákóczi elé Károlyi is megindult. A Pest megyei felkelők kapitánya, Jánosi János ezt írja Nagykőrösről április 19-én Magó Mihály kecskeméti főbíróknak: „Mivel Kegyelmes Urunk ő Nagysága Biriny fele nyomakodik az hadakkal, Méltóságos Generalis Károli Sándor Urammal ő Nagyságával magam is elmegyek Biriny felé...” Idézi ezzel a mondatagolással: *Hornyk* 1866. IV. k. 111. o. Bánkúti Imre teljes terjedelmében közli a levelet (*Bánkúti* 1992. 41–42. o. No. 86.), és tanulságos, hogy a források értelmezésénél milyen fontos a központosítás, ő ugyanis máshová tette a vesszőt, s a szövegből így már Rákóczi és Károlyi együttes vonulására lehet következtetni, az irat fejregesztája is ennek megfelelően fogalmaz: „A fejedelem Károlyi Sándorral együtt Jászberény felé indult...” Sajnos, az nem derül ki Jánosi leveléből, hogy Károlyi ekkor hol tartózkodott: már Nagykőrösön vagy még Kecskeméten, esetleg máshol, de az egyértelmű, hogy a levélíró csatlakozni kívánt a fejedelem elé induló Károlyihoz. – A jászberényi találkozást maga Károlyi említi az 1704 végén Rákóczihoz benyújtott sérelmi emlékiratban, április 22-ei dátummal. RTÜ I. k. 120. o.

³ Az eseményekre lásd részletesen *Sípos – Markó* 2016.

⁴ *Mészáros* 2015. 46–55. o.

⁵ A szomolányi győzelemre lásd *Markó* 2003. 37–62. o.

újabb nézeteltérés támadt Bercsényi és Károlyi között, de utóbbi hiába kérte a fejedelemtől felmentését. Forgách eközben egyre szorongatottabb helyzetbe került, és erősítést kért Heister ellen. E célból ismét Károlyit rendelték át a Dunántúlra.

*A császári vadaskert felprédálása és Károlyi késése a koroncói csatából
(1704. június 9–13.)*

Nem tudjuk, hogy Bercsényi pontosan milyen utasítást adott Károlyi számára, valószínűleg többféle lehetőség számbavétele után rábízta, hogy az adott körülmények figyelembevételével Forgáchhoz csatlakozik-e, vagy ismét egy Bécs alatti diverzióval próbálja magára vonni Heister főeregét.⁶ Károlyi valószínűleg június 7-én kelt át a Dunán,⁷ vélhetően Somorjánál,⁸ és úgy tűnik, Németjářfalun át⁹ Lajtakörtvélyesre vonult. Körtvélyesről (8-án?) levélben tudósította Bercsényit egy császári postaszállítmány elfogásáról, valamint arról, hogy Bécs alá indul portyázni.¹⁰ 9-én délután érkezett Schwechatra, nagy riadalmat okozva az éppen Lipót császár 65. születésnapját ünneplő császárvárosban. A délelőtt még nyugalomban telt el, a császár a külföldi követek gratulációit fogadta, dél körül azonban megismétlődtek a harmadfél hónappal korábbi események: menekültek lepték el Bécs utcáit, és hírül hozták a lázadók támadását, több falu felégetését és kirablását, a lakosok bántalmazását és legyilkolását.

A kurucok ezúttal a császári vadaskertbe (*Neugebäude*)¹¹ is betörték, ahol ritka, értékes nagyvadakat mészároltak le. A hírlapi tudósítások szerint a nőstény oroszlán mellett

⁶ Bercsényi június 9-én arról tájékoztatta Károlyit, hogy Forgáchnak meghagyta: „legyen reflexiója” Károlyira, „ha casu quo [esetleg] arra tanált volna térni”. RT II. k. 71. o. – Egy nappal korábban viszont Rákóczi tájékoztatta a főgenerális, hogy Károlyit azzal bocsátotta át a Dunán, „hogy Bécs elein megmustrálja magát, s ha lehet, Fisementül által az bécsi hidaknak felé küldött” másik portyázó csapattal „meglássák egymást”. Eszerint a Duna bal (északi) partján is elindult egy kuruc egység Alsó-Ausztriába. Lásd Bercsényi június 8-ai levelét Nagyfődemesről a fejedelemehez. AR I/IV. k. 49. o. (No. 21.)

⁷ Ő maga is 7-ére emlékezett későbbi emlékiratában. RTü I. k. 122. o.

⁸ Thaly Kálmán szerint Ebeczky és Hatvani Szabó ezredei a seprősi révnél (Dunaremete mellett) keltek át, Károlyinak viszont „Somorja táján kell vala, a Lajtavonal közelsége kedvéért, általoköltöznie”. *Thaly* 1892. 187. o. Markó Árpád ugyanakkor Károlyi átkelését is Seprőshöz teszi. *Markó* 2003. 70. o. – A kortársak közül Ottlyk György említi az átkelés helyét: szerinte az a somorjai réven történt. Ottlyk önéletr. 92. o.

⁹ Károlyi iratanyagában ebből az időszakból egyetlen levél nyújt némi támpontot a kurucok vonulására: Baczkó Mihály, Zichy Péter titkára június 8-án Németjářfaluból („Német Jándorff”) írt panaszlevelet Károlyinak, miszerint ő szeretett volna hozzá csatlakozni és őt szolgálni, de a kurucok kifosztották, három lovát és fegyvereit elvették, őt magát egy alsónadrágban hagyták, s most a pártfogásáért esedezik. MNL OL P 396. I. Ser. I. No. 365.

¹⁰ Lásd erre Bercsényi már idézett június 9-ei levelét Károlyihoz. RT II. k. 71. o. A Bercsényihez továbbított postacsomagból nem sikerült nagy jelentőségű értesülésekhez jutni, ezzel kapcsolatban lásd Bercsényi 1704. június 8-án Nagyfődemesen megkezdett levelének 10-én, immár Tamásháza mellett írt utóiratát, valamint 12-én Nagyszarván kelt levelét a fejedelemehez. AR I/IV. k. 52. és 54. o. (No. 21–22.)

¹¹ A II. Miksa által építtetett hatalmas kastélyépület Kaiserebersdorftól nyugatra található, és az itteni vadaskert különböző egzotikus állatokkal részben a schönbrunni állatkert elődjének tekinthető. Az itt lévő oszlopcarnok rézfedése után a kortársak Rézkertnek is nevezték. *Font* 1989. 361. o.

az egyik tigris és a török szultán ajándékeként 1700-ban érkezett két leopárdot (vagy inkább gepárdot) pusztították el,¹² a hím oroszlán azonban sebesülten elmenekült, és megmaradt a fehér sas és több más ragadozó madár is.¹³ A *Theatrum Europaeum* című, alapvetően kortárs nyomtatványokat szemlélő, de több évvel az események után összeállított történeti krónika a *Wienerisches Diarium* híradásának szó szerinti átvételén túl Károlyi Sándorról is megemlékezik: állítólag „Schwechatban tartózkodott és elegáns ruhában vacsorázott azzal a gúnyos szándékkal, hogy Öfelsége születésnapját ünnepli, és ezért egy kis örömtüzet is előkészített”.¹⁴

A Bécsben élő magyar főurak közül ketten is tudósítottak az esetről. Mattyasovszky László kancellár június 11-én azt írta Nádasdy Ferencnek, hogy „az elmúlt hétfőn” (azaz 9-én) a Károlyi vezette kurucok „éppen Schwechetig penetráltak [hatoltak], holott is, minekutána egyfelől Schwechet vizén levő egynehány malmot felpraedálván fel is pörkölték volna, másfelől pedig az Maximilián császár kertjében levő ő felsége vadait meglövöldözték volna, beszállott Schwecheten levő pater capucinusokhoz említett Károlyi, oly levelet írván onnét mélt[óságos] id[ősbik] Pálffy Miklós úrnak, hogy valamint generál Ricsány corpusát [hadtestét] Isten segítségéből, úgy generál Heister uramét is megnyomták volna.” (Ez utóbbi hír természetesen hamis volt, csupán a bécsiek ijesztését szolgálta volna.) Maga Pálffy Miklós is írt 11-én Nádasdynak: „Károlyi másfél-ezered magával Schwechetig eljűtt; semmi olyas hostilitást [ellenségeskedést] el nem követett, hanem némelyek közölök Nájgebájig följűvén, az vadakat megölték, azon két pantherát is, a kikkel ő fölsége nyulászni szokott. Be nagy gorombaság!”¹⁵

Azt, hogy a vadaskert feldúlásánál Károlyi személyesen jelen volt-e, nem tudjuk. (Úgy véljük, ha Schwechaton, a kapucinusoknál lakomával és levélírással töltötte

¹² Az újsághír szerint ezeket „néhány évvel ezelőtt a legutóbbi török követés” hozta a „szultán más ajándékaival egyetemben a római császár Öfelségének”, és ez a megjegyzés csak a karlócai békét követően, 1700 januárjában érkezett követésre vonatkozhat. Az Elcsi Ibrahim pasa vezette követéség ünnepélyes fogadását részletesen bemutató korabeli nyomtatványban szerepelnek is a lóháton ülő, „vadászatra szánt leopárdok”. *Szita – Seewann* 1999. 290. o. A forrásra Tóth Hajnalka hívta fel a figyelmünket, segítségéért ezúton mondunk köszönetet. – Későbbi leírások szerint az idomított ragadozókat (párducokat vagy esetleg gepárdokat?) gazdájuk mögött, a ló farán ülve vitték vadászni, és onnan támadtak a nyúlra, őzre vagy más zsákmányállatra, majd fegyelmezetten visszatértek helyükre, a ló hátára, s várták az újabb prédát. Minderre lásd *Sz. n.* 1867. 580. o. (A *Vadász- és Versenylapban* megjelent írás I. Lipót kortárs életrajzának leírását vette alapul, és bár abban leopárdok szerepelnek, talán azért módosított a cikk írója gepárdra, mert azt írták róluk, hogy „akkorák voltak, mint a legnagyobb agár”. Állítólag az idomíthatóság is inkább a gepárdokra jellemző.) Utóbb ezt az írást számos magyar lap még évtizedeken keresztül átvette, s részben vagy egészben, olykor kissé átdolgozva újraközölte. Előbb az eredeti cikk idézésével: *Fővárosi Lapok*, 1868. január 11. (8. sz.) 31–32. o. és *Vasárnapi Ujság*, 1868. január 19. (3. sz.) 30–31. o.; 1900-ban *Vay Sándor* három különböző lapban is megjelentette az írást „Régi udvari vadászatok” címmel: *Széky Lapok*, 1900. augusztus 25. (129. sz.) 1–2. o., *Magyar Polgár*, 1900. augusztus 25. (194. sz.) 1–2. o. [itt *D’ Artagnan* írói álneven!] és *Hód-Mező-Vásárhely*, 1900. augusztus 26. (68. sz.) oldalszámozás nélkül; végül ismét szerzőség és a korábbi megjelenések hivatkozása nélkül: *Budapesti Hírlap*, 1911. április 21. (94. sz.) 21. o.

¹³ Lásd Függelék, 1. *Wienerisches Diarium*, No. 89.

¹⁴ *ThEu* 76. és 303. o.

¹⁵ Mindkét levelet idézi: *Szalay* VI. k. 175. o. 2. jegyz. és az ő nyomán *Horváth* VI. k. 346. o.

az idejét, akkor ő maga nem volt ott a Rézkertben.) Az időzítés minden bizonnyal tudatos volt,¹⁶ Bercsényi is az ünnepi tűzijátékkal tréfálgzott: „Ma láttattak az tüzek, születése napja ma van az császárnak: beillik tűzimesterségnek az gálához!”¹⁷ Estefelé járt már az idő, amikor a kurucok hírszerzőiktől kapott értesülés miatt sietve visszavonultak néhány mérföldnyire, azzal a fenyegetéssel, hogy még visszatérnek. Sajnos, a következő napok eseményeit nem dokumentálhatjuk pontosan,¹⁸ de az egyik hírlapi tudósítás szerint még 12-én is bukkantak fel kurucok Schwechat környékén.¹⁹

A bécsi újsághírek 4000 főre becsülték a kuruc portyázók számát,²⁰ Pálffy Miklós idézett levelében másfélezret ír,²¹ maga Károlyi viszont sérelmi emlékiratában mindössze 1070 főre teszi azt a csapatot, amellyel átkelt a Dunán.²² Ahogyan a március végi portyázások idején, úgy most sem tudjuk, hogy sikerült-e a zsákmány egy részét a Csallóközbe átmenekíteni, mint ahogy azt sem, hogy csapatai milyen veszteségeket szenvedtek az akció során. (Úgy véljük, legfeljebb néhány tucatnyian lehetnek azok, akiket a parasztok vertek agyon fosztogatás közben, illetve akik hátramaradva császári fogságba estek.) Maga Károlyi visszavonulása közben, 10-én vette Forgách Simon első levelét, hogy igyekezzen hozzá. Károlyi a felszólításnak eleget tett, s 12-én éjjel félmérföldnyire közelítette meg Forgách Györzszereménél fekvő táborát, aki akkor már napok óta nézett farkasszemet Heister Gyirmótnál táborozó seregével. Károlyi a Rába nyugati (bal) partján, Rábapatonánál állt meg. Forgách azt kérte tőle, hogy még az éjjel keljen át a folyón, és hajnalban csatlakozzzék hozzá, Károlyi azonban nem indult meg időben, és hajnalban csak azért nem érte készületlenül Forgáchot Heister támadása, mert Károlyit várva már az ő tábora is talpon volt.

A szabadságharc első nagy csatája Forgách körültekintő haditerve, alvezéreinek bátorsága és a jelentős erőfölényben lévő kuruc sereg kezdeti elszántsága ellenére is Heister győzelmével zárult. A reguláris császári hadsereg zárt hadrendjét nem sikerült megbontani, ágyú- és puskatüzének viszont a kuruc gyalogság csak ideig-óráig volt képes ellenállni. A jelentős erőfölényben lévő (18 000 főt számláló?) kuruc haderő így vereséget szenvedett a (mindössze 3600 fős?) császári seregtől, amely csupán tüzérségi erőben

¹⁶ Thaly Kálmán már a portya előkészítése kapcsán úgy fogalmaz, hogy Bercsényi a császár születésnapjára időzítette az akciót. *Thaly* 1892. 188. o. Legújabbban Czigány István is a tudatos időzítést hangsúlyozza. *Czigány* 2020. 461. o. és *Uő* 2021. 122. o.

¹⁷ Bercsényi többször idézett levele Károlyihoz. Tamásháza, 1704. június 9. RT II. k. 71. o. (No. LV.) Idézi: *Thaly* 1892. 189. o.

¹⁸ Kár, hogy nem került eddig elő Károlyi egyetlen tudósítása sem. Bercsényinek biztosan írt, aki a fejedelemhez is továbbította a levelét. Lásd a főgenerális már idézett június 8-ai levelének 10-ei utóiratát Rákóczihoz: „Károli Uram levele megmutatja, mit csinál; tegnap látszottak az tüzek is ott Prekhirchen körül.” (Mindén bizonnyal Prellenkirchen értendő, amely az első osztrák falu Lajtakörtvélyes felől.) AR I/IV. k. 51. o.

¹⁹ Függelék, 2. *Der Post-tägliche Mercurius*, 1704. június 14-ei sz.

²⁰ Uo. 1704. június 11-ei sz.

²¹ Lásd 15. jegyz.

²² RTü I. k. 122. o.

múlta felül őket (a létszámok kérdésére alább még visszatérünk).²³ Forgách számított Károlyi csatlakozására, siettetette is azt, s amennyire rekonstruálni lehet az eseményeket és a helyszíni adottságokat, Károlynak ideje is lett volna a csatlakozásra. Hogy miért nem tette meg, arról a források hallgatnak, ő maga sem szól róla.²⁴

A történészek Thaly Kálmán óta egyetértenek abban, hogy Károlyi óvatosságában, hadvezéri mentalitásában kell keresni az okokat. Markó Árpád és őt idézve Bánlaky József is úgy véli, hogy a reguláris hadviselést kerülő magatartása miatt késlekedése „érthető, de nem menthető”.²⁵ Markó és követői Károlyi négyezer fős hadtestével számolnak,²⁶ és már e létszámadat kapcsán is úgy vélik, hogy jelentős segítség lehetett volna ez Forgách számára, de mindent egybevetve azt sem tartják valószínűtlennek, hogy ha 18 000 kuruc vereséget szenvedett 3600 császáritól, akkor „21–22 000 ember meghátrálása is elképzelhető”.²⁷ Károlyi életrajzírója, Kovács Ágnes ehhez képest már túlságosan is optimistán fogalmaz, szerinte ugyanis ha Károlyi „idejében indul Forgách segítségére, minden bizonnyal fényes kuruc győzelem született volna”, bár az is igaz, hogy ő csupán „majdnem kétszeres” kuruc túlerővel számolt ötszörös helyett.²⁸

A létszámadatok ellenőrzése szinte lehetetlen. A császári seregről készült egykorú kimutatások bizonyára hitelesek, de talán csak a reguláris erők tekintetében, a dán segédcsapatokat még bizonyára igen, a rác alakulatokat azonban már nem feltétlenül vették számba. Heister csapatainak létszáma ez esetben 3600-nál valamivel több – néhány százfőnyi ráccal számolva is legalább 4000–4500 fő – lehetett. A bécsi angol követ szerint a csatában részt vevő császári sereg ennél is több, 7000 katonát számlált, és ő a császári tüzérség parancsnokának, Weiler ezredesnek a beszámolója alapján írta meg jelentéseit Londonba.²⁹ Forgách seregét a bécsi hírlap és a kései krónikás, Kolinovics Gábor nyomán tette Markó Árpád 17–18 000 főre.³⁰ Az ellenség létszámának felnagyítása általános jelenség volt a korban, Kolinovics pedig jóval az események után aligha lehetett pontos adatok birtokában, sőt könnyen lehet, hogy ő maga is a *Wienerisches Diarium* adatára támaszkodott. Az imént idézett Lord Stepney a hivatalos császári jelentések adatát közvetítve szintén 18 000-re teszi az „elégedetlenek” létszámát. Ha

²³ A csata máig legjobb összefoglalásának modern kiadását lásd *Markó* 2003. 63–93. o. Markó létszámadatait szinte minden későbbi szerző átveszi, ezek szerepelnek a legújabb hadtörténeti szintézisben is: *Czigány* 2020. 461. o.

²⁴ *Markó* 2003. 89–90. o.

²⁵ *Markó* 2003. 91. o. és *Bánlaky* 1941. XVIII. k. 145. o.

²⁶ Czigány István még ennél is többre taksálja a létszámot, szerinte ugyanis Károlyi „közel ötezer lovasal” kelt át a Dunán. *Czigány* 2021. 122. o.

²⁷ *Markó* 2003. 91. o.

²⁸ *Kovács* 1988. 64. o. A létszámok tekintetében vélhetően a történelmi kronológiát követi, ahol Nagy József Zsigmond a kurucok számát 18, a császáriakét pedig 10 000 főre tette eredetileg (MTK II. k. 533. o.), de utóbbit már a hibaigazítóban a Markó számításának megfelelő 3600-ra módosította (uo. 672. o.), és ez a javítás sokak figyelmét elkerülhette.

²⁹ Georg Stepney 1704. június 18-ai levelei Robert Harley és Charles Hedges miniszterekhez. AR II/I. k. 311. o. (No. 136.) és 317–318. o. (No. 137.)

³⁰ *Markó* 2003. 68. o.

azonban elfogadjuk, hogy e források mindegyike Heister jelentésének vélhetően túlzó számadatára megy vissza, akkor a kuruc haderő létszámát néhány ezerrel kevesebbre, mintegy 10-15 000 főre is tehetjük. Erőfölényük még így is jelentős lett volna: nem öt-szörösen, hanem két-háromszorosan múlták volna felül a császáriakat.

Míndez persze a források mérlegelése alapján megfogalmazott feltételezés csupán, és ehhez kapcsolódva kell Károlyi csapatainak létszámával foglalkoznunk. Az ő seregét Markó Árpád körülbelül 4000 főre tette, de erre vonatkozóan nem adja meg forrását.³¹ A szomolányi győzelem kivívásában részt vett Ottlyk György ezredes önéletírása szerint Károlyi „circiter háromezer emberrel” vált el tőlük a Nagyszombat melletti táborból, de túlságosan általános, az időpontokat sem részletező leírása nyomán nem következtethetünk arra, hogy ekkora erővel kelt át a Dunán is.³² Bercsényi ugyan azt írja egyik levelében, hogy közel 4000 katonát küldött át Forgách megsegítésére,³³ ebbe a létszámba azonban Ebeczky István és Hatvani Szabó Máté 2000 főt számláló ezredei is beleértendők, akik közvetlenül Forgáchhoz csatlakoztak, és részt is vettek a koroncói csatában.³⁴ A különbség tehát Bercsényi közlése szerint nincs egészen 2000 fő, de még ez sem mind tartozhatott Károlyi alárendeltségébe, a főgenerális bizonyára más, kisebb csapattöredékeket is küldött át a Dunán. A 4000-es létszám ugyan a *Der Post-tägliche Mercurius* már idézett június 11-ei számában is szerepel a Schwechatig nyomuló ellenségre vonatkozóan,³⁵ ez azonban biztosan túlzó szám, Markó pedig egyébként sem említi a forrásai között. (Ő bizonyára Thaly Kálmán és Rónai-Horváth Jenő adataira támaszkodott, akik 6000-re tették a Dunántúlra küldött segélyhad teljes létszámát, és ebből vonták le az Ebeczkyvel és Hatvani Szabóval Forgáchhoz vezényelt 2000 főt,³⁶ csakhogy – mint láttuk – Bercsényi idézett leveleiből nem 4000 + 2000 fő, hanem 4000 – 2000 főnél is kisebb összlétszám vezethető le.) Pálffy Miklós 1500 fős becslését és Károlyi feltűnően pontos létszámadatát (1070 fő) pedig már szintén idéztük,³⁷ és ehhez a csata utáni helyzet kapcsán Károlyi annyit tesz hozzá, hogy nyolcszázadmagával maradt. Markó Árpád megállapítja, hogy önéletírásában az április elejétől őszig tartó eseményeket Károlyi egyszerűen átugrotta, mégis úgy fogalmaz, hogy ha a csata végére megérkezett volna, és személyes élménye lett volna a csatavesztés kapcsán, arról „feltétlenül megemlékezett volna”.³⁸ Csakhogy ez önmagában is ellentmondás, hiszen önéletírásában a szomolányi és a szentgotthárdi győzelmekre sem tért

³¹ Markó 2003. 65. o.

³² Ottlyk önéletr. 91. o.

³³ „...hiában küldtem majd 4000 embert az javában az hadamnak oda”. Bercsényi levele a fejedelemehez. Nagyszarva, 1704. június 12. AR I/IV. k. 53. o. (No. 22.)

³⁴ „Ebeczki István uramot is 2000 lóval költöztettem által”. Bercsényi Rákóczihoz írt levelének utóirata. Nagyfödemes, 1704. június 8. Uo. 50. o. (No. 21.) Ugyanő másnap, Tamásházáról írja Károlyinak: „Ebeczkit maga és Szabó Máté hadával általköltöztettem”. RT II. k. 70. o. (No. LV.)

³⁵ Lásd 20. jegyz.

³⁶ Thaly 1892. 187. o. és Rónai-Horváth 1896. II. k. 337–338. o.

³⁷ Lásd 15. jegyz.

³⁸ Markó 2003. 84. o.

ki, pedig azokról mint saját érdemeiről végképp nem lett volna oka hallgatni. Sérelmi emlékiratában viszont érezhetően homályban hagyta a részleteket, de írásának önérzetes hangneme és katonáiról talán célzatosan is közölt csekély létszámadatai (1070, illetve 800 fő) alapján egyértelművé tette, hogy a vereséghez neki magának nem volt, nem lehetett köze.

A császári hírlapok tudósításaival szemben Szalay László és Markó Árpád úgy vélték, hogy maga Károlyi a csata végére sem érkezett meg a helyszínre, és így a holttesteket fosztogató rácok megfutamításánál sem volt jelen. Legfeljebb „seregének egy kisebb részét, talán csak hírszerző osztagait küldte [...] át a Rábán a csatátér felé”, és ezek vehettek részt a fosztogatók üldözésében, ő maga azonban seregének zömével a folyó nyugati partján vonulhatott Árpás irányába.³⁹ Azt, hogy maga Károlyi vagy egyébként is csekély seregének csupán egy töredéke avatkozott-e be a harc utolsó fázisában, ma már nemigen dönthető el. A csata után a rácok megfutamítását a császári és a kuruc források is egybehangzóan említik. A szemtanú Kéry Ferenc szerint „Károlyi hada, az lüvéseket hallván, igen költözködött által az Rábán, az minthogy már innend is lévén: igetést-nyargalvást gyűtt volna segítségekre az magyaroknak, de késő volt, nem érhetett reá”, majd hozzáteszi, hogy a kuruc főserg Pápa, Károlyi pedig Árpás felé menekült, illetve vonult vissza.⁴⁰ Markó úgy vélte, hogy Károlyi a Rába nyugati partján vonult délre, de ezt megtehette akár a Rába és a Marcal közötti térségben is. Mindenesetre így is értelmezhető Bercsényinek a csata estéjén írt tudósítása a fejedelemhez, miszerint a csatazaj hallatán Károlyi serege „azonnal ügetve-nyargalva ment, de már az németet tanálta az mi táborhelyünkön, és rác, német, elöljárójára Károli uramnak kiütött, kik is két rácot s egy németet fogtak”, és tőlük értesültek a csata lefolyásáról. Az elfogott német katona azt is megmutatta, „hogy mennek az mieink föl az Rába mellett, – csak közel látszott az pora, és csendessen mentek, az német is csendessen nyomult utánnok”. Bercsényi ezenkívül azt is említi, hogy Károlyi járt a csata egyik színhelyén, egy erdő közelében, ahol 60 kuruc gyalogos holttestét látta, a kuruc tábor poggyászáról és ágyúiról azonban nem tudott információt szerezni.⁴¹

Másnap pedig a következőket írta a főgenerális Károlyinak: „Kegyelled rácok ellen való szerencséinek itt nagy az híre; csak az is nagy jó.”⁴² Mindezek alapján nem tartjuk bizonyítottnak Markó vélekedését, hogy Károlyi nem is járt a csatátér közelében. A Forgáchcsal való egyesülés halogatását pedig nem csupán a nyílt csatákat kerülő elvi megfontolással, hanem aktuális gyakorlati problémával, Károlyi seregének csekély számával, a Bécs alatti portyázásban való kimerüléssel és a zsákmány biztosításával is magyarázhatjuk. A zsákmány jelentős részét végül így is a patonai táborhelyen kellett hátrahagyni, és Károlyi 14-én Vönöckről („Venecz”) írt levelet Török István ezredes-

³⁹ Szalay VI. k. 176. o. 1. jegyz. és Markó 2003. 83–84. o.

⁴⁰ Kéry Ferenc levele Pálffy Miklóshoz. Lánzsér, 1704. június 15. *Thaly* 1890. 456–457. o.

⁴¹ Bercsényi levele a fejedelemhez. Nagyszarva, 1704. június 13. este. AR I/IV. k. 55. o. (No. 23.)

⁴² Bercsényi levele Károlyihoz. Nagyszarva, 1704. június 14. RT II. k. 72. o. (No. LVII.)

nek „Egyed vagy Árpás” címzéssel, hogy gondoskodjék az elesettek elhantolásáról, tudósítsa az ellenség hollétéről és indítson vizsgálatot a Patonánál maradt nyereség ügyében, mert értesülése szerint „az rába- és tóköziek sok lovat, marhát és portékát prédáltak és hordottanak el” belőle.⁴³ Károlyit tehát a csatából való elkésés miatt jóval kisebb felelősség terheli, mint eddig véltük, mert még ha helytállóak is Markó Árpád számításai arra vonatkozóan, hogy időben a helyszínre érhetett volna, seregének létszámában már bizonyosan tévedett, és a mindössze ezerfőnyi egység semmiképpen sem játszhatott volna döntő szerepet a csata végkimenetelét illetően.

Egy párducbőr nyomában

Végezetül érdemes foglalkoznunk a kurucok nem éppen dicső állatkerti öldöklésével szerzett „trófeák” egyikének a sorsára vonatkozó utalással. Már az egykorú hírlapok is tudni vélték, hogy a lenyúzott állatbőrökből takarókat készítettek – valójában inkább a kor magyar katonai viseletének jellegzetes kiegészítőjét, kacagányt (vállra vetett hátibőrt) varrhattak belőlük. A korban az egyszerű tisztek, altisztek leginkább farkasbőrökből, az előkelőbb nemesek pedig párducbőrből készült kacagányt viseltek. A szakirodalom ritkábban tigrisbőr-kacagányt is említ, amely állítólag már „fejedelmi privilégium” volt.⁴⁴ A zsákmány felosztásáról nincs adatunk, de a korabeli szokások ismeretében a legértékesebb darabok a hadvezérnek jutottak, akár a katonáktól kapott ajándékképpen, akár úgy, hogy kótyavetyén (közös árverezésen, többnyire jóval a valós érték alatt) megvásárolta. Mivel itt több ritka, értékes állatbőrrel is szó van, kézenfekvő volna azt hinni, hogy Károlyi legalább egy-egy darabot Bercsényinek és Rákóczinak is juttatott belőlük, de erre vonatkozó forrást nem ismerünk, Károlyitól pedig egyáltalán nem maradt fenn beszámoló az akcióról. Van azonban egy halvány adatunk rá, hogy talán az egyik párducbőr Pekry Lőrinc generálishoz került. Pekry erdélyi főúr, Thököly Imre unokanővérének férje volt, és 1703 végén kuruc fogságba esve csatlakozott Rákóczihoz, aki azonban bizalmatlan volt vele szemben. Nem is Erdélybe küldte vissza, hanem Bercsényi mellé, akinek rokona volt. Pekry 1704 áprilisában – épp a már vázolt csallóközi harcokban – viszonylag jól helytállt,⁴⁵ majd május második és június első felében a Dunántúlon is megfordult,⁴⁶ arra azonban, hogy Károlyival találkozott volna, nincs adatunk. Sőt – amennyire a forrásokból kihámozható – az árulás vádjá merült fel ellene,

⁴³ KO V. k. 79. o. (No. LXIII.) Károlyi poggyászát a Bécs alatt szerzett nyereséggel (vagy annak jelentős részével) együtt végül sikerült átjuttatni az Öreg-Dunán Bercsényi csallóközi táborába, lásd Bercsényi erre vonatkozó sorait Rákóczihoz írt levelében (Seprősi rév, 1704. június 20.). AR I/IV. k. 63. o. (No. 27.)

⁴⁴ *Ságvári* 2020. 61–62. o.

⁴⁵ *Sípos – Markó* 2016. 522–523. o.

⁴⁶ Május végén Esterházy Antallal kereste az egyesülést Csíkvár környékén, június 10. körüli császári híradások szerint pedig Székesfehérvárt ostromolta. Lásd erre *Mészáros* 2015. 50–52. o. és *Markó* 2003. 70. o.

de bizonyosan sikerült tisztáznia magát.⁴⁷ Rákóczi ezután Erdélybe küldte, ahol azonban folyamatos torzszalkodásba került a fejedelem által korábban kinevezett főparancsnokkal, Thoroczkay Istvánnal. Személyes bátorságát ugyanakkor sokszor megmutatta, több ízben meg is sebesült: 1704. augusztus 10-én például a rácok üldözése közben kapott lövést a karjába.

Az ügy kapcsán érdekes, a császári vadaskertben történt öldökléshez is kapcsolódó adatot tudhatunk meg Bánffy György gubernátor vejétől, Wesselényi Istvántól. 1704. augusztus 12-én ugyanis azt jegyezte fel naplójában, hogy levél érkezett Szebenbe Pekrytől, „melyben írja, hogy tegnapelőtt szerencsétlenül járt, mert a félkarját meglőtték az ellenkezésben, amint az ellenkező rácokat üzte volna”. Sajnos, nem derül ki, hogy Pekry kinek írta ezt a levelet, talán a császári főparancsnok, Rabutin tábornagy által házi őrizetben tartott feleségének, és be kellett azt mutatni ellenőrzés céljából. Wesselényi szerint Rabutin azt válaszolta, „hogymeglátta egy rác a nyakában annak a párdúcnek a bőrét, akit a rézkertből küldött volt ki Károlyi uram, s látta, hogy csonka a fél füle a párdúcnek, s azt akarta kilőni a nyakából. Azért azt máskor vesse ki a nyakából.”⁴⁸ A homályos szövegből még az se hámozható ki, hogy Rabutin ezt írásban válaszolta-e Pekry levelére, vagy csak Pekry levelének ismertetése kapcsán, a császárhű erdélyi urak előtt gúnyolódott a kurucok barbárságán és a Rézkertből származó párdücbőrön. Az sem egyértelmű, hogy Pekry csakugyan kapott-e párdücbőrt Károlyitól, vagy ez is csupán Rabutin ironizáló csipkelődése volt. Arról mindenesetre Szebenben is tudtak, hogy Pekry korábban párdücbőrt akart szerezni. Nem sokkal előbb ugyanis Wesselényi feljegyezte naplójában, hogy Pekry feleségéhez írt egyik levelét Rabutin leküldte az erdélyi magyar uraknak mintegy szórakoztatásul, mert abban Pekry több erdélyi főúr (például a kivégzésre váró Bethlen Miklós főkancellár) sorsán élcelődött, nyilván szándékosan, tudva, hogy a nejehez írt levelet mások is elolvassák majd. Sok egyéb mellett azt írta, hogy az asszony „párdücbőrt már ne vegyen számára, mert Thököly fejedelem ígért, hogy küld”, sőt maga Thököly is elindult már a Portáról Erdély felé.⁴⁹ Ez a tudósítás sem egyértelmű, könnyen lehet, hogy Pekry ismét csak a szebenieket akarta bosszantani a Thököly érkezéséről szóló (egyébként hamis) hírekkel, de hogy korábban párdücbőrrre volt szüksége, azt biztosra vehetjük. Lehetséges, hogy Rabutin csupán erre reflektálva gúnyolódott rajta: nem kapott ő Thökölytől sem párdücbőrt, legfeljebb

⁴⁷ Lásd erre vonatkozóan Bercsényi 1704. május 26-án, június 1-jén, 3-án és 8-án kelt leveleit Rákóczihoz. AR I/IV. k. 42., 46., 49. o. (No. 17., 19–21.) Az idézett levélrészletek alapján pedig bizonyos, hogy már Bercsényi 1704. május 25-én Károlyihoz írt levelének utóiratában is erről az ügyről van szó (RT II. k. 68. o.), a levelet közreadó Thaly azonban a név nélkül, Bercsényi rokonaként említett gyanúsítottat Forgáchsal vélte azonosítani, és az ő nevét toldotta be zárójelben. (A rokonsági adaton túl, amely éppúgy igaz Forgáchra, mint Pekryre, Thalyt bizonyosan a koronói csatavesztés miatt Forgách árulásáról is szárnyra kapott vádak tévesztették meg, azt vetítette vissza hetekkel korábbra.)

⁴⁸ Wesselényi-napló I. k. 190. o. Az adatot idézi *Ságvári* 2020. 62. o., de hibásan 1705-re datálja, és félreértésből a rác vitéz nyakába teszi a félfülű párdücbőrét, Pekryt pedig nem is említi az eset kapcsán.

⁴⁹ Wesselényi-napló I. k. 186. o. (1704. augusztus 9-ei bejegyzés.)

Károlyitól, s az is szépséghibás (egyik fülére csonka) volt! (Ismét csak ellenőrzésre váró kérdés, hogy a vadaskert párdueai közül valamelyiknek már eleve is sérült volt az egyik füle, vagy a leölése és szakszerűtlen megnyúzása folytán keletkezett esztétikai hiba vált Rabutin csúfolódásának célpontjává.)

Bárhogyan történt is: akár kapott Pekry Károlyitól párduebört a bécsi zsákmányból, akár nem, a korabeli újsághírek nyomán az erdélyiek is értesültek a június 9-ei portyázásról. A Rézkert pedig az erdélyi főemberek körében is jól ismert látványosság volt: aki Bécsben járt, igyekezett szerét ejteni, hogy megtekinthesse az ott őrzött ritka állatot. 1691. október 12-én, majd 1699. október 15-én például Czegei Wass György, 1698. május 5-én pedig Apor István gróf is megnézte a Rézkert oroszlanjait és más egzotikus vadjait.⁵⁰ Apafi nagyhatalmú főgenerálisának, Teleki Mihálynak az egyik fia, Pál európai peregrinációja során Bécsben elmulasztotta megtekinteni a Rézkertet, és már Berlinben vette Pápai Páriz Ferenc professzor levelét, amelyben arra inti, hogy a birodalmi főemberek ajánlásaival jöjjön majd Bécsbe, „az hol a Rez kertet is, melly elmúlt volt etc., meg kell látni”.⁵¹ Teleki utóbb megnyugtatta Pápaiat, hogy mulasztását pótolta, de a részleteket nem ismerjük.⁵² Mindenesetre az említett erdélyi urak bizonyára a nyugat-európai közvéleményhez hasonlóan vegyes érzelmekkel fogadták a „kuruc virtus” megnyilvánulását. Egyrészt a császárváros közvetlen közelében, úgymond, „őfelsége magánszférájába” behatolni valóban bravúros tettnek számított, az esztelen öldöklés, az értékek pusztítása azonban már a háború olyan borzalmait idézte fel, amilyeneket az erdélyiek és a magyarországiak is nap mint nap megtapasztalhattak az immár több mint egy éve tartó szabadságharc során, és ebben a kölcsönösség elve, az akció megtorló jellege sem nyújthatott vigasztalást a pusztítások elszenvedőinek.

⁵⁰ Czegei Wass egészen élményszerű beszámolót írt naplójában első, 1691. évi látogatásáról: „12. [Octobris] ebéd után mentünk Klokner urammal az Rézkerthez, holott láttam három oroszlanyt, két tigris, egy hiúzt, hat medvét és egy madarat, melyet kasatinnak [így!] neveze az német; nagyobb és vastagabb sokkal az darunál, fekete az tolla és az lába is, három újja lába [értsd: három lábujja] van, feje majd olyan és orra, mint az pujkának, csak az taréja nem olyan, szárnya nincsen, de felettébb jó futónak mondják.” (Az utolsóként leírt madarat a napló közreadója sisakos kazuárként azonosította.) 1699-ben már csak rövidebben említi itteni kirándulását: „15 [Octobris] voltam az Rézkertben az oroszlanok és egyébféle vadak látni.” Czegei Wass-naplók 133. és 309. o. – Apor István 1697/98. évi bécsi útjáról vezetett naplójában szintén csak rövid említést olvashatunk: „Voltam az oroszlanoknál az rézkertben”. Apor-napló 154. o.

⁵¹ Pápai Páriz Ferenc levele Teleki Pálhoz. Nagyenyed, 1696. május 23. *Font* 1989. 101. o. (No. 77.)

⁵² Pápai Páriz ugyancsak Nagyenyedről, 1696. szeptember 1-jén nyugtázta Teleki Pál Drezdából írt levelének vételét, és ebben a következőket írta: „Igen akarom, hogy Kgd a Réz kert elmulasztását suppleálta [pótolta], de az ugyan csak nem menti meg a Kegyelmetek az aránt való errorát [hibáját].” Uo. 120. o. (No. 101.)

Függelék

I. Lipót császár és király 65. születésnapja és Károlyi újabb Bécs alatti portyája a német híradásokban (1704. június 9.)

1.

A *Wienerisches Diarium* 1704. évi 89–90. számában megjelent tudósítások

Num. 89.

Wienn vom 7. biß 11. Junii 1704

Montag den 9. dito. Heute wurde Ihrer Kay[s[erlichen] Maj[estät] unseres Allergnädigsten Herrns Geburts-Tag, als an welchem Dieselbe das 65. Jahr in höchsterwünschter Gesundheit zuruck gelegt in schönster Galla begangen, weswegen dann auch alle anwesende, sowohl inheimlich- als außländische hohe Ministri die gewöhnliche Glückwünschungs-Complimenten abgelegt haben.

Eben an diesem allerhöchstgedachten Geburts-Tag entstunde abermahlen in hiesiger Nachbarschafft ein Allarm, da die Rebellen in äussersten Vermessenheit sich unterstanden unter Anführung des Caroli biß auff die Schwächet nahe dieser Stadt herauff zu streiffen, etliche Oerther außgeraubt, angezündt, und unterschiedliche Leuth verwundet und niedergemacht, vieles Vieh davon getrieben, wie auch gar auff dem so genandten Neugebäu die bekandte seltne und kostbare Thiere, so daselbst in einem besondern Hauß verwarlich auffgehalten, und denen Reisenden zur Rarität sonsten gezeigt worden, boßhaffter Weise umgebracht, hernach die Häut ihnen abgezogen, und sie mit sich hinweggeführt; worunter nechst dem trefflichen Tiger und der Löwin sonderlich zwey schöne Leoparden, welche bey letzter Türkischen Groß-Gesandtschafft vor etlichen Jahren von dem Groß-Sultan unter andern

89. szám

Bécs, 1704. június 7–11.

Hétfő, 9-én. Ma volt Ő császári Felső-gének, Legkegyelmesebb Urunknak a születésnapja, amelyen Őfelsége a 65. életévét töltötte be a legkívánatosabb egészségben, a legszebb díszünnepességgel ülték meg, amelynek alkalmából minden jelenlévő, úgy a belföldi, mint a külföldi magas rangú tisztségviselők kifejezték szokásos jókívánságaikat.

Éppen eme dicsőséges születésnapon a közvetlen közelben megint riadó volt, mivel a lázadók rendkívüli elbizakodottságukban Károlyi (*Caroli*) vezetése alatt Schwechatig (*Schwächet*) merészkedtek, hogy eme város [Bécs] közelében portyázzanak, néhány helységet kiraboltak, felgyújtottak, mindenféle embert megsebesítettek és lemészároltak, sok állatot elhajtottak. Ugyanígy az úgynevezett Neugebäude-ban a jól ismert, ritka és értékes állatokat, amelyeket egy külön házban őriztek ott, és amelyeket a látogatóknak ritkaságképpen mutogattak, gonosz módon megölték, azután lenyúzták és magukkal vitték a bőrüket. Köztük, a pompás tigrisen és a nőstény oroszlánon kívül, különösen két szép leopárd elvesztése sajnálatos, amelyeket néhány évvel ezelőtt a legutóbbi török nagykövetség

hohen Praesenten an Ihre Römische Kayserliche Majestät überschickt worden, sehr bedauert werden; Der Löw aber, so zwar einen Schuß bekommen, ist nebst dem weisen Adler und andern Geflügel, so sich selbst salvirt, noch am Leben. Endlich gegen Abend, nachdem besagte Rebellen auff solche Weise ihren Muthwillen genugsam außgeübet, haben sie sich auff gewisse von jemand ihrer Nation selbst an sie ergangene treue Verwarnung, auch erhaltene Nachricht, daß etlich 1000. von Mann anderweith her gegen sie in Anmarsch wären, sich auff etliche Meil zurück- und nach ihrem alten Lager gezogen, jedoch mit Bedrohung, daß sie mit einer noch grössern Macht sich bald wieder in dieser Gegend wolten sehen lassen. Es seynd bey ihrem Abzug Abends etliche Mordtbrenner von ihem [sic!] Hauffen hier in den Vorstädten ergriffen, auch auff dem Feld und in denen Dörffern hin und wieder Todte so von ihnen gewesen, gefunden worden, so die Bauern niedergemacht, und mithin zugleich verschiedene Pferde von ihnen erbeutet haben.

2.

**A Der Post-tägliche Mercurius 1704. június 11-ei és 14-ei számában
megjelent híradások**

Mittwoch, den 11. Junii.

Auß Wienn

Den 9. Junii ist bey Hof Ihro Römisch[cher] Kayserl[icher] Majestät Geburts-Fest in solenner Galla celebrirt worden. Hingegen ist gegen Mittags unversehens ein grosser Allarm in- und vor der Stadt entstanden, sintemahlen von dem Land das arme Volck mit grosser Praecipitanz herein gefleht, und von Anruckung eines starcken Rebellischen Corpo Kundtschafftten eingeloffen, man hat

alkalmával küldött a nagy szultán más értékes ajándékokkal együtt a római császár Ófelségének. A hím oroszán azonban, habár érte egy lövés, a fehér sással és más szárnyasokkal együtt megmenekült, és még életben van. Végre estefelé, miután a mondott lázadók ily módon eléggé megmutatták bátorságukat, a saját nemzetükhöz tartozó [személy] megbízható figyelmeztetésére és a kapott hírre, hogy néhány ezer ember vonul feléjük a másik oldalról, néhány mérföldre visszahúzódtak korábbi táboruk felé, de azzal fenyegetöztek, hogy nemsokára még nagyobb erővel kívánnak erre a környékre visszatérni. Visszavonulásuk közben, estefelé a külvárosokban elfogtak néhány gyűjtőt a bandájukból, és a mezőn és a falvakban is találtak közülük való halottakat, akiket a parasztok mészároltak le, és egyúttal még különböző lovakat is zsákmányoltak tőlük.

Szerda, június 11.

Bécsből

Június 9-én fényes ünneppel ünnepelték meg az udvarban Ófelsége, a római császár születésnapját. Viszont dél körül váratlanul nagy riadalom keletkezett a bel- és külvárosban, mert a szegény nép vidékről nagy sietséggel ide menekült, és híreket hoztak egy erős lázadó csapat előrenyomulásáról. Hogy minderről minél hamarabb pontos in-

alsobalden sich von disen genauen zu informiren den allhiesigen H[err]n Wachtm[eister] Leutenant hinauß commandirt, und dem Feind zu recognoscirn außgeschickt, welcher dann auch mit einigen Pferden vor die Linien hinab gegangen und würcklich Vor-Troupen von Feind angetroffen, welche auch mit denen Unserigen etwas chargirt und verfolgt worden; als man aber in den Gebusch einen Hinterhalt vermerckt, hat sich obbemeldter Herr Wachtmeister-Leutenant widerumb gegen denen Vorstätten zuruck gezogen, indessen aber den Marsch der Rebellen gegen die Schwächet in zwey Colonien wahrgenommen, und ihre Zahl auff 4000. Mann geschätzt. Sie haben sich unterhalb erwehnten Marck-Flecken auff einen breiten Feld gelagert, und Ihre Vorwachen gegen den Neugebäu außgesetzt, man hat alsobald auff solche Nachrichten in allen Vorstätten Allarm schlagen, und die Burger zum Gewehr gehen lassen, auch unverzüglich einige Mannschafft auß der Stadt die Linien zu besetzen detachirt, an denen dann die Bereitschaften postirt, und alle fernere Anstalten zu Gegenwöhr eines Feindlichen Versuchs gemacht worden. Unterdessen haben die Feindlichen Partheyen die Keckheit gehabt, gegen das Neugebäu einzufallen, und die alldort auffgehaltene und lange Jahr schon erzogene wilde Thier sämbtlich nicht anders als brutale Bestien (da doch die Türcken anno 1683. denenselben geschont) zu ermorden. Umb 10. und 11. Uhr Nachst hat man zwey grosse Feuer ungefahr 3 Stund von hier gesehen, hingegen ist mit

formációkat szerezzenek, kiküldték a helyi főstrázsamestert,⁵³ és megparancsolták neki, hogy derítse fel az ellenséget, aki azután néhány lovassal ki is ment a sáncok elé, és tényleg rátalált az ellenség előőrseire, akik azután rövid ideig csatáoztak a mieinkkel, [majd a mieink] üldözték őket, de amikor észrevették, hogy [a lázadók] lesben állnak a bozótosban, a fent említett főstrázsamester úr ismét visszahúzódott a külvárosokba. Eközben azonban észrevették, hogy a lázadók két menetoszlopban Schwechat (*Schwächet*) felé vonultak, és számukat 4000 emberre becsülték. Az említett mezőváros alatt, egy tágas síkon letáboroztak, és a Neugebäude felé őrségeket állítottak. Ezekre a hírekre minden elővárosban azonnal riadót fújtak, és a polgárok fegyvert ragadtak, haladéktalanul kirendeltek néhány csapatot is a városon kívüli vonalak megszállására, ahol azután készenlétben álltak, és minden további intézkedést megtettek egy ellenséges próbálkozás kivédésére. Eközben az ellenséges portyázók olyan arcátlanságra vetemedtek, hogy megtámadják a Neugebäude-t, és az összes ott őrzött és már hosszú évek óta nevelt vadállatot (amelyeket 1683-ban még maguk a törökök is megkíméltek) nem másként, mint brutális fenevadak módjára megölik. Este 10 és 11 óra körül két nagy tüzet is láttak, körülbelül 3 órányira innen, viszont minden szükséges intézkedést megtettek, és a város

⁵³ A *Wachtmeister Leutenant* az ezredtörzsnél szolgáló segédtsízt megnevezése volt, amelyet utóbb a *Regiments-Adjutant* név váltott fel. Itt azonban nem egy ezred tisztjéről, hanem helyőrségi beosztásról van szó.

Verfügung aller nothwendigen Anstalten fortgefahren worden, und vor der Stadt alle Innwohner, in der Stadt aber die völlige Garnison und etwas von der Burgerschaft in armis gestanden.

Sambstag, den 14. Junii.

Auß Wienn

Die Rebellen, welche diser Tagen in dem Land herum vagirt, auch verschidene Dorffschafften in Brand gesteckt haben, seynd vorderstern widerumb der Gegend Schwechat zu sehen kommen, darauff sich unsere alldort postirende Vor-Wachten zuruck gezogen; unterdessen hat man diser Tagen in dem Bratter starck Schantzen lassen, auch einige Stuck dahin geführt, umb den Feind das Übersetzen zu verwehren, das Commando in unsern umb die Vorstädt gezogenen Linien führen Ihre Excellenz Herr General von Gronßfeld, welcher aller Löbl[ichen] anoch nothwendige Anstalten daselbsten verfüget, und bey Feinds-Gefahr eine starcke Mannschafft an der Hand haben wird, Ihre Majestät der Römische König seynd dieser Tagen selbst in höchster Persohn diselbe zu recognoscirn daraussen gewest zu unaussprechlicher Consolation deß Volcks ein und anderes veranstaltet; Es kommen nach und nach von denen auß Ober-Oesterreich herabcommandirten Völckern, einige Troupen mit denen und etwan noch einige vermuthlich erfolgenden Auffbott man ein starckes

elött minden lakos, a városban pedig a teljes helyőrség és a polgárság egy része fegyverben állt.

Szombat, június 14.

Bécsből

A lázadókat, akik ezekben a napokban a vidéken kóboroltak és különböző falvakat is felgyújtottak, tegnapelőtt megint Schwechat környékén látták jární,⁵⁴ ezért az ott állomásozó előőrseink visszavonultak; eközben ezekben a napokban a Práterben erős sáncolásba fogtak, és néhány ágyút is vittek oda, hogy az ellenség átkelését elhárítsák. A külvárosok körül felhúzott vonalainkon von Gronßfeld generális úr Öexcellenciája parancsnokol,⁵⁵ aki ott minden dicséretreméltó és még szükséges intézkedéseket fogatosított, és az ellenséges veszély esetén erős csapat áll majd rendelkezésére. Öfelsége, a római király saját legmagasabb személyében is kint volt a napokban mindezt megtekinteni, és a nép kimondhatatlan megkönnyebbülésére rendelkezett is egyről-másról. A Felső-Ausztriából idevezényelt hadinépekből egymás után érkeznek, velük együtt néhány csapat, és még páran a vélhetően bekövetkező felkelésre⁵⁶ egy erős hadtestet akarnak

⁵⁴ Mivel a június 14-ei szám első híradásáról van szó, ez június 12-ére vonatkoztatható. Kuruc részről nem ismerünk pontosabb forrásokat, amelyek a 9-ét követő napokról részletesen eligazítanak.

⁵⁵ Johann Franz Gronsfeld von Bronckhorst gróf (1640–1719), lovassági tábornok, akit ekkortájt (augusztus 1-jével) léptettek elő tábornaggyá, talán itt említett új feladatkörevel összefüggésben. *Schmidt-Brentano* 2006. 37. o.

⁵⁶ Itt a magyar nemesi felkeléshez és a vármegyei parasztkatonasághoz hasonló tartományi haderő mozgósításáról van szó.

Corpo zu formiren gesinnet; umb die Feind mit ernstlichen Gewalt zuruckzutreiben, und den Herrn General Heister succuriren; Es ist der Ungarn dermahlen mit gegenwärtigen kecken Enterprisen obhabendes Dessein (dahero sie auch über die March zu brechen gesinnet seyn), allenthalben dise Kayserl[iche] Residentz-Stadt zu umbringen, und den Kayserlichen Hof zu dero Willen und excessiven Begehren zu zwingen.

felállítani, hogy az ellenséget komoly erővel viaszorítsák, és Heister generális urat megsegítsék. Ezúttal a magyarok jelenlegi pimasz vállalkozásának az a célja (ráadásul a Morva-mezőn keresztül is át akarnak törni), hogy a császári székvárost mindenünnen körülzárják, és a császári udvart kényük-kedvük szerint kényszerítsék.

BIBLIOGRÁFIA ÉS RÖVIDÍTÉSEK

- Acsády* 1898. *Acsády Ignác*: Magyarország története I. Lipót és I. József korában (1657–1711). (A magyar nemzet története VII.) Budapest, 1898.
- Acsády* 1904. *Acsády Ignác*: A magyar birodalom története. A kútfők alapján a művelt közönség számára. II. k. Budapest, 1904.
- Apor-napló *Gróf Apor István* naplója bécsi útjáról. Bevezetéssel közli *Biró Vencel*. *Erdélyi Múzeum*, 35. (1930) 139–154. o.
- AR I/IV. k. Székesi gróf Bercsényi Miklós főhadvezér és fejedelmi helytartó levelei Rákóczi fejedelemhez. 1704–1712. Közli *Thaly Kálmán*. I. k. 1704–1705. (Archivum Rákóczianum. Első osztály: had- és belügy, IV. k.) Budapest, 1875.
- AR II/I. k. Angol diplomatiái iratok II. Rákóczi Ferenc korára. Angol levéltárakból közli *Simonyi Ernő*. I. k. [1703–1705.] (Archivum Rákóczianum. II. osztály: Diplomacia, I. k.) Pest, 1871.
- Bánkúti* 1992. Iratok a Rákóczi szabadságharcból. Kecskemét város és körzete. I. k. Összeáll. és jegyz. *Bánkúti Imre*. Kecskemét, 1992.
- Bánlaky* 1941. *Bánlaky József*: A magyar nemzet hadtörténelme. Tizenharmadik rész. II. Rákóczi Ferenc nemzeti fölkelése. 1701–1714. Budapest, 1941.
- Czegei Wass-naplók Magyar történelmi évkönyvek és naplók a XVI–XVIII. századokból. III. k. Czegei Vass⁵⁷ György és Vass László naplói, 1659–1739. Közli *Nagy Gyula*. (Monumenta Hungariae Historica. Scriptorum XXXV.) Budapest, 1896.

⁵⁷ Bár a napló kiadásában így, V-vel szerepel, a családnév későbbi állandósulása miatt a rövidítésben W-t alkalmaztunk.

- Czigány* 2020. *Czigány István*: Rendi felkelés Magyarországon. A Rákóczi-szabadságharc. In: Magyarország hadtörténete. II. k. Az oszmán hódítás kora, 1526–1718. Szerk. *Mészáros Kálmán*. Budapest, 2020. 447–484. o.
- Czigány* 2021. *Czigány István*: Kisháború, diverzió, portya. A lovasság szerepe a Rákóczi-szabadságharcban. In: „Az ifjak tanítása oly nagy jó.” Tanulmányok Kovács Ágnes tiszteletére. Szerk. *Fogarassy Zoltán – Mészáros Kálmán – Török Péter*. Debrecen, 2021. 113–132. o.
- Font* 1989. Teleki Pál külföldi tanulmányútja. Levelek, számadások, iratok, 1695–1700. Összeállította és az utószót írta *Font Zsuzsa*. (Fontes rerum scholasticarum III.) Szeged, 1989.
- Hornyik* 1866. *Hornyik János*: Kecskemét város története oklevéltárral. IV. k. Kecskemét, 1866.
- Horváth* 1872. *Horváth Mihály*: Magyarország történelme. Az új dolgozat második, bővített kiadása. VI. k. Pest, 1872.
- Károlyi önéletr. *Gróf Károlyi Sándor* önéletrírása és naplójegyzetei. Kiadta *Szalay László*. [Thaly Kálmán előszavával.] I–II. k. (Magyar Történelmi Emlékek IV–V.) Pest, 1865.
- KO V. k. A nagy-károlyi gróf Károlyi család oklevéltára. V. k. II. Rákóczi Ferencz fejedelem korabeli oklevelek és levelezések, 1703–1707. S. a. r. *Géresi Kálmán*. Budapest, 1897.
- Kovács* 1988. *Kovács Ágnes*: Károlyi Sándor. (Magyar História. Életrajzok.) Budapest, 1988.
- Markó* 2003. *Markó Árpád*: II. Rákóczi Ferenc csatái. (Válogatott tanulmányok.) S. a. r., [bev., kieg. jegyz., bibliográfia és mutatók] *Mészáros Kálmán*. Budapest, 2003.
- Mészáros* 2015. *Mészáros Kálmán*: Veszprém végzetes napja. 1704. május 31. In: Széchényi Pál emlékezete. Adalékok az életúthoz és a nagyeceni múmia vizsgálatának eredményei. 2., bőv. kiad. Szerk. *Kristóf Lilla Alida – Tóth Vilmos*. Győr, 2015. 44–69. o.
- Mészáros – Tuza* 2023. *Mészáros Kálmán – Tuza Csilla*: Károlyi Sándor kuruc generális Bécs alatti portyái I. 1704. március 21–22. *Hadtörténelmi Közlemények*, 136. (2023) 2. sz. 303–343. o.
- MNL OL P 396. 1. Ser. I. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. Károlyi család nemzeti levéltára. Acta publica. 1. Acta Rákócziána. Series I.: Missiles diversorum ad Alexandrum Károlyi.
- MTK II. k. Magyarország történeti kronológiája a kezdetektől 1970-ig. Négy kötetben. Főszerk. *Benda Kálmán*. II. k. 1526–1848. 2. kiad. Budapest, 1983.

- Ottlyk önéletr. Felső-ozoróczi és kohanóczi *Ottlyk György* önéletírása. 1663–1711. In: Történelmi naplók. 1663–1719. Közli *Thaly Kálmán*. (Monumenta Hungariae Historica. Scriptorum XXVII.) Budapest, 1875. 1–120. o.
- Ratzenhofer* 1879. *Ratzenhofer, Gustav*: Spanischer Successions-Krieg. Feldzug 1704. (Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen. Herausgegeben von der Abtheilung für Kriegsgeschichte des k. k. Kriegs-Archivs. Verlag des K. K. Generalstabes. Ser. I. Bd. VI.) Wien, 1879.
- Rónai Horváth* 1896. *Rónai Horváth Jenő*: Magyar Hadi Krónika. A magyar nemzet ezeréves küzdelmeinek katonai története. Második rész: A mohácsi vésztől a legújabb korig. Budapest, 1896. (A *Hadtörténelmi Közlemények* melléklete.)
- RT II. k. Székesi gróf Bercsényi Miklós levelei Károlyi Sándorhoz. 1703–1711. A gr. Károlyi-nemzetség levéltárában levő eredetiek után közli *Thaly Kálmán*. (Rákóczi Tár. Történelmi érdekű naplók, emlékiratok, levelezések... II. k.) Pest, 1868.
- RTü Rákóczi Tükör. Naplók, jelentések, emlékiratok a szabadságharcról. I–II. k. A kötet[ek] anyagát felkutatta, vál., szerk., az előszót és a naplórészleteket bevezető kistanulmányokat írta *Köpeczi Béla* – *R. Várkonyi Ágnes*. Jegyz. és mutatók *Bánkúti Imre*. (Magyar Századok.) Budapest, 1973. és 2. kiad. (Millenniumi Magyar Történelem. Források.) Budapest, 2004. (NB. a pontosabb szöveggondozás miatt az első kiadást idézzük!)
- Ságvári* 2020. *Ságvári György*: Köntös és mundér – viseleti rend a kuruc seregben. In: Rákóczi Emlékkönyv. Szerk. *Bódvai András*. Budapest, 2020. (2. kiad. 2021.) 57–77. o.
- Schmidt-Brentano* 2006. *Schmidt-Brentano, Antonio*: Kaiserliche und k.k. Generale. (1618–1815) [Wien,] 2006. Elektronikus segédletként elérhető az Osztrák Állami Levéltár (Österreichisches Staatsarchiv) honlapján: <https://www.oesta.gv.at/benutzung/forschungshinweise/hinweise-fur-forschungsarbit-in-den-bestanden-des-oesterreichischen-staatsarchivs.html> (A letöltés időpontja: 2023. május 15.)
- Sípos – Markó* 2016. *Sípos Ferenc*: Felvidéki hadi események 1704 tavaszán. Kiadatlan részlet Markó Árpád monográfiájából. *Hadtörténelmi Közlemények*, 129. (2016) 2. sz. 506–531. o.

- Szalay* VI. k. *Szalay László: Magyarország története. VI. k. A karloviczai békekötéstől a szatmári békéig, 1700–1711. Pest, 1859¹/1866². (NB. a mű 1707-tel megszakad!)*
- Sz. n.* 1867. *[Szerző nélkül:] Udvari vadászatok I. Lipót alatt. Vadász-és Versenylap, 11. (1867) 578–580. o.*
- Szita – Seewann* 1999. *Szita László – Seewann, Gerhard: A karlócai béke és Európa – Dokumentumok a karlócai béke történetéhez, 1698–1699. Pécs, 1999.*
- Thaly* 1890. *Thaly Kálmán: Egykorú jelentések a koronczai csatáról. Hadtörténelmi Közlemények, 3. (1890) 445–458. o.*
- Thaly* 1892. *Thaly Kálmán: A székesi gróf Bercsenyi család. 1470–1835. III. k. Budapest, 1892.*
- ThEu *Theatrum Europaeum. A Rákóczi-szabadságharc krónikája az európai kulturális színtéren. / Die Kronik des Rákóczi-Freiheitskampfes im Kulturkreis Europas. Vál., bev. tan., jegyz. és mutatók Kincses Katalin Mária. Ford. Tuza Csilla. (Rákóczi Források.) Budapest, 2013.*
- Wesselényi-napló I. k. *Wesselényi István: Sanyarú világ. Napló 1703–1708. I. k. 1703–1705. Közzéteszi Magyari András. Bukarest, 1983.*

Kálmán Mészáros – Csilla Tuza

THE RAIDS OF KURUC GENERAL SÁNDOR KÁROLYI UNDER VIENNA. PART II.

9 June 1704

(Summary)

The most important of the raids of the Kuruc general Sándor Károlyi in Lower Austria was undoubtedly the one on 9 June 1704, which was not only of European fame because his troops raided the imperial hunting park (Neugebäude), but also because the action was deliberately timed to coincide with the 65th birthday of Emperor Leopold I. The killing of exotic wild animals (lions, tigers and panthers or cheetahs) was not only a reprisal and show of force by the rebels in the immediate vicinity of the imperial city, causing damage to the personal property of the monarch, but the expensive animal hides could be used to make the characteristic piece worn over the shoulder by the Hungarian (Kuruc) military of the time.

The size of the forces involved in the operation is uncertain. Earlier literature put the number of Károlyi's troops at 4,000, but Károlyi himself mentions only 1,070 men in his memoir of grievances to Prince Rákóczi. A royalist Hungarian lord, Miklós Pálffy, put the number of raiders at only 1,500, although he must have been encountered exaggerated rumours in Vienna. The small number of troops also sheds new light on a controversial point of Károlyi's military leadership, the circumstances of his being late from the Battle of Koronóc on 13 June, as this makes the military significance of the delay negligible. At Koronóc, the imperial forces led

by General Siegbert Heister may have been a few thousand more than the 3,600 men so far accepted (the 3,600 troops probably did not include the irregular Croatian-Rascian army), and the Kuruc army under the command of General Simon Forgách probably numbered less than 18,000. Károlyi arrived on the battlefield after the defeat of the battle, where, contrary to the opinion of László Szalay and Árpád Markó, we believe he was able to drive back the marauding Rascians.

In the appendix to this second part of our publication, you will again find the relevant reports from the two contemporary Viennese newspapers, the *Wienerisches Diarium* and *Der Post-tägliche Mercurius*, with original German text and Hungarian translations.

Kálmán Mészáros – Csilla Tuza

DIE STREIFZÜGE VON KURUZENGENERAL SÁNDOR KÁROLYI VOR WIEN. TEIL 2
9. Juni 1704

(Resümee)

Von allen Streifzügen des Kuruzengenerals Sándor Károlyi in Niederösterreich war der vom 9. Juni 1704 zweifellos der bedeutendste. Dieser war nicht nur deshalb von europäischer Bedeutung, weil die Kuruzen dabei den kaiserlichen Jagdpark (Neugebäude) zerstört hatten, sondern auch, weil die Aktion bewusst auf den 65. Geburtstag von Kaiser Leopold I. gelegt worden war. Die Tötung exotischer Wildtiere (Löwen, Tiger und Panther bzw. Geparden) war nicht nur eine Vergeltung und Machtdemonstration der Aufständischen in unmittelbarer Nähe der Kaiserstadt, bei der das persönliche Eigentum des Kaisers beschädigt wurde. Die teuren Tierfelle wurden auch zur Herstellung der für die damalige ungarische (Kuruzen-) Militärtracht typischen Fellumhänge verwendet.

Die Größe der an der Operation beteiligten Truppen ist ungewiss. In der älteren Literatur wird die Zahl von Károlyis Truppen mit 4000 angegeben, aber Károlyi selbst erwähnt in seiner Gravamennote an Fürst Rákóczi nur 1070. Ein königstreuer ungarischer Adeliger, Miklós Pálffy, bezifferte die Zahl der Plünderer ebenfalls auf nur 1500, obwohl er in Wien mit übertriebenen Gerüchten konfrontiert worden sein muss. Die geringe Truppenstärke wirft auch ein neues Licht auf einen umstrittenen Punkt der Rolle von Károlyi als Feldherr, nämlich die Umstände seiner Verspätung in der Schlacht von Koroncó am 13. Juni, da die militärische Bedeutung der Verspätung vernachlässigbar wurde. In Koroncó waren die kaiserlichen Truppen unter der Führung von Feldmarschall Siegbert Heister möglicherweise um einige Tausend Mann stärker als die bisher angenommenen 3600 Mann (in die 3600 Mann wurden die irregulären kroatisch-raizischen Truppen wahrscheinlich nicht mit einberechnet), und das Kuruzenheer unter dem Kommando von Feldmarschall Simon Forgách zählte wahrscheinlich weniger als 18 000 Mann. Károlyi traf nach der Niederlage in der Schlacht auf dem Schlachtfeld ein, wo er unserer Meinung nach – entgegen der Auffassung von László Szalay und Árpád Markó – die dort plündernden Raizen in die Flucht schlagen konnte.

Im Anhang zu diesem zweiten Teil unserer Publikation finden sich wieder einschlägige Berichte aus zwei zeitgenössischen Wiener Zeitungen – *Wienerisches Diarium* und *Der Post-tägliche Mercurius* – mit deutschem Originaltext und ungarischen Übersetzungen.

Kálmán Mészáros – Csilla Tuza

LES INCURSIONS DU GÉNÉRAL KURUC SÁNDOR KÁROLYI EN AVAL DE VIENNE II

9 juin 1704

(Résumé)

De toutes les incursions du général kuruc Sándor Károlyi en Basse-Autriche, celle du 9 juin 1704 fut sans aucun doute la plus importante. Elle était célèbre en Europe non seulement parce que les Kurucs ont saccagé le parc zoologique impérial (Neugebäude), mais aussi parce que l'action a été délibérément programmée à la date du 65e anniversaire de l'empereur Léopold Ier. L'abattage d'animaux sauvages exotiques (lions, tigres, panthères ou guépards) n'était pas seulement une mesure de représailles et une démonstration de force des rebelles dans les environs immédiats de la ville impériale, causant des dommages aux biens personnels de l'empereur, mais les coûteuses peaux d'animaux furent également utilisées pour confectionner des manteaux de peau de fauve, élément de la tenue militaire hongroise (kuruc) de l'époque.

L'effectif des troupes impliquées dans l'opération n'est pas déterminé avec certitude. La littérature antérieure évalue le nombre de soldats de Károlyi à 4000, mais Károlyi lui-même ne mentionne que 1070 dans son mémorandum sur les griefs adressé au prince Rákóczi. Miklós Pálffy, un aristocrate hongrois royaliste a estimé le nombre de soldats en incursion à 1500 seulement, bien qu'il ait dû être confronté à des rumeurs exagérées à Vienne. La faiblesse de cet effectif apporte également un nouvel éclairage sur un point controversé du rôle du chef militaire Károlyi, à savoir sur les circonstances de son retard dans la bataille de Koroncó du 13 juin, car ce retard n'a plus d'importance militaire au vu des chiffres. À Koroncó, l'effectif des forces impériales dirigées par le général Siegbert Heister devait être supérieur de quelques milliers à 3600 hommes admis jusqu'à présent (les 3600 n'incluaient probablement pas les troupes irrégulières serbo-croates). Par ailleurs, l'effectif de l'armée kuruc sous le commandement du maréchal Simon Forgách devait être inférieur à 18 000. Károlyi est arrivé sur le champ de bataille après la défaite où il est parvenu à mettre en déroute les Serbes en train de piller, en tout cas c'est ce que nous pensons contrairement à l'avis de László Szalay et d'Árpád Markó.

Dans l'annexe de cette deuxième partie de notre publication, nous présentons à nouveau les rapports pertinents de deux journaux viennois d'époque, le *Wienerisches Diarium* et le *Der Post-tägliche Mercurius* avec le texte original allemand et sa traduction hongroise.

Калман Месарош – Чилла Туза

ВОЕННЫЕ НАБЕГИ КУРУЦСКОГО ГЕНЕРАЛА ШАНДОРА КАРОЙИ ПОД ВЕНОЙ II.

9-ОЕ ИЮНЯ 1704 ГОДА

(Резюме)

Среди военных набегов куруцского генерала Шандора Каройи в Нижней Австрии 9-ое июня 1704-ого года, несомненно, было самым важным, который получил европейскую известность не только потому, что куруцы на этот раз разграбили имперский охотничий парк (*Neugebäude*), но также и потому, что их акция была сознательно приурочена

к 65-летию императора Леопольда I. Убийство экзотических диких животных (львов, тигров и пантер или леопардов) было не только карательным и щеголяющим силу удачью повстанцев в непосредственной близости от имперского города, наносившим вред личному имуществу государя, но и из дорогих шкур животных также можно было использовать для изготовления т.н. какаганов, одежд, типичных для венгерской (куруц) военной формы того времени.

Величина команд, участвующих в акции, неизвестна. В предыдущей спецлитературе численность войск Каройи составляло 4000 человек, но сам Каройи упоминает только 1070 человек в своей жалобной памятной записке, поданной князю Ракоци. Венгерский вельмож принадлежащий к правительству Миклош Палфи также оценил число налетчиков всего в 1500 человек, несмотря на то, что он вероятно столкнулся с преувеличенными историями ужасов в Вене. Незначительная численность личного состава проливает новый свет на спорный вопрос о роли Каройи как военачальника, а также на обстоятельства его опоздания в битве при Коронцо 13-ого июня, поскольку военное значение опоздания, таким образом, стало незначительным. При Коронцо имперские войска под предводительством фельдмаршала Зигберта Хейстера могли бы быть на несколько тысяч больше, чем принятые до сих пор 3600 человек (в 3600 человек вероятно не входят нерегулярные хорватско-рацкие военные силы), а куруцкая армия под командованием маршала Шимон Форгач, повидимости, не достигла 18 000 человек. Каройи прибыл на фронт после поражения в бою, где, вопреки мнениям Ласло Салаи и Арпад Марко, предполагаем, что он мог заставить бежать мародеров.

В приложении ко второй части нашей публикации можно вновь прочесть в относящихся к этому репортажах двух современных венских газет, *Wienerisches Diarium* и *Der Post-tägliche Mercurius*, с оригинальным немецким текстом, а также и в переводе на венгерский.